

OSMAN BEDRÜDDİN ERZURÛMÎ (ö. 1924)'NİN BAZI DİNÎ VE TASAVVUFÎ KAVRAMLARA YAKLAŞIMI

İhsan SOYSALDI*

Özet

Bu makalemizde daha önce hakkında çalışma yaptığımız, bir sûfî olan Osman Bedrüdîn Erzurûmî'nin ikinci kez tasavvufla ilgili görüşlerini, belli kavramlar ışığında anlatmaya çalışacağız. Bunlar; insan anlayışı, Kur'ân, takva, havf ve recâ hakkındaki fikirleridir.

Anahtar Kelimeler: İnsan, Tasavvuf, Kur'ân, takvâ, havf ve recâ.

Abstract

In this article we'll study the sufi Osman Bedrûddîn Erzurûmî, the second time about his idea on sufizm article before. These are his understanding about human being, the Quran, takva, havf and recâ.

Key Words: Human being, sufism, The Quran, takva, havf ve recâ.

Giriş

Tasavvuf insanı merkez alan bir ilim olarak, Hakk için halka hizmeti düstur kabul etmiştir. Bir insanın gönlüne girmeyi her şeyden üstün tutan, Yaratana uğruna bütün yaratılmışları seven, sûfî anlayışı her devirde rağbet görerek, başarılı faaliyetlere neden olarak görülmüştür. Engin bir hoşgörü anlayışı asırlar boyu süregelmiş, bütün insanlığı saran bir hava içersinde Hakka ve hakikate davet metodu olarak uygulanmıştır.

Günümüzde örnek alınacak, insanlara maddî ve manevî problemlerinde yol gösterecek gönül insanlarına ihtiyaç olduğu şüphesizdir. Tasavvuf tarihi boyunca böyle örnek insanlar yaşamışlar, insanları çevrelerinde toplamayı ve onlara faydalı olmayı başarmışlardır. Geçmişimizdeki lider insanları günümüz insanlarına tanıtma ve onların güzel fikirlerini taze tutma düşüncesi en büyük vazife kabul etmekteyiz.

* Arş. Gör.Dr., Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Tarihi Anabilim Dalı

Kendilerini insanlığın hizmetine vakfetmiş, gönül erleri hayatları boyunca hep fedakârlık yaparak görevlerini yapmışlardır. Belki böyle insanları kelimelerle tarif etme, anlatma zor bir iştir, ama yapabildiğimiz kadarıyla da bunu yerine getirme yararlı olur düşüncesindeyiz. Toplum manevî değerlerini yitirdiği, güzel ahlâk ve fazilet sahibi olmanın unutulduğu zamanımızda böyle gönül erlerine ihtiyaç her zamankinden daha fazla olduğu kanaatindeyiz.

A- Osman Bedrüddin Erzurûmî'nin Hayatı

Osman Bedrüddîn Erzurûmî 1858 yılında Erzurum'da dünyaya gelmiştir.¹ Babası, ilim ve fazilet sahibi, sûfî meşrep bir zât olan Selmân Sükûtî Efendi, annesi Esmâ Hâtun'dur. Babası, kendi hocası olan Osman Bedrüddîn Şîrâzî'ye olan saygı ve sevgiden dolayı oğluna Osman Bedrüddîn adını vermiştir. Bedrüddîn Erzurûmî'nin çocukluk dönemi hakkında fazla malumat mevcut değildir.

Birçok ilim adamında olduğu gibi, Osman Bedrüddîn de ilk tahsilini babasının yanında yapmıştır. Henüz çok erken yaşlarda Kur'ân okumayı öğrenmiş ve hıfzını dokuz yaşında iken ikmal etmiştir. Arapça tahsili almış, hadis ve tefsir gibi temel İslâmî ilimlerde belli bir mesafe katetmiştir. Eğitiminin bu ilk döneminde hocaları; ilk eğitimini veren babası, Molla Samî ve Seyyit Ahmet Meramî gibi şahıslar olmuşlardır. Bu zâtlar yanında hâl ilmi olan tasavvufu onların yaşayışlarından etkilenererek almaya başlamıştır.

Osman Bedruddin Erzurûmî, henüz yirmili yaşlarında iken 1877-1878 yıllarında Erzurum'da acı ve çileli günleri yaşamıştır. Bu yıllarda 93 harbi olarak ta bilenen Osmanlı-Rus savaşı patlak vermiş, Gâzi Ahmet Muhtar Paşa, Erzurum Kalesine çekilerek müdafaa hattı oluşturmuştur. Paşa'nın esas amacı halkı da arkasına alarak düşmana karşı bir taarruz yapmaktır. Bu esnada 8 Kasım 1877 günü sabah namazı vakti Ayazpaşa Câmî-i Şerifi'nin minaresinden okunan ezan sesi, halkı harekete geçiren ilk kıvılcım olmuştur. Halk, bu sesi duyduktan sonra önce Ayazpaşa Camiine koşmuş ve orada toplanmış, namaz kılındıktan sonra herkes evinde bulunan silah türü ne varsa toplayıp getirmiş ve cepheye koşmuştur. Bu halk hareketiyle ordumuz karşı taarruza geçerek düşmanı perişan edip püskürtmüştür.

Bu halk hareketinde ilk kıvılcımın çakmasını sağlayan Erzurûmî, daha sonra halkla birlikte ön safta savaşmış ve burada gösterdiği üstün gayret ve

¹ Doğum tarihi hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. *Gülzâr-ı Sâmîni* adlı eserde 1856 tarihi verilirken, Harput Yolları adlı eserde 1858 yılı zikredilmektedir. Diğer bir görüşte 1850 yılı olup Ethem Ruhi Başaran'ın notlarında geçen, Fahri Özen ve Mehmet Çevik yoluyla nakledilen görüştür. Bkz., Osman Bedrüddîn Erzurûmî, *Gülzâr-ı Sâmîni*, Marifet yay., İstanbul 1993, s. 28; Erzurûmî, *Sohbetnâme*, Elif mat., Elazığ 1984, c. II, s. 11.

mücadelesi neticesinde Gazi Ahmet Muhtar Paşa tarafından 28. Alay'ın 3. Tabur imamlığına getirilmiştir. Bu tarihe kadar Hafız Osman diye bilinirken bundan sonra İmam Efendi adıyla nam salmıştır.

Savaşın bitimiyle birlikte Diyarbakır bölgesine tayin olan İmam Efendi manevî bir rüyadan etkilenerek Elazığ'ın Palu ilçesinde ikamet eden Seyyid Mahmud Sâmîni adlı zâtın ziyaretine gider ve özel sohbetlerine katılır.

Bu yıllar sırasında İmam Efendi ilim ve irfan sahibi zâtlarla da görüşme ve sohbet etme onlardan istifade etmek fırsatını bulmuştur. Bunlar arasında, Seyyid Taha Efendi'nin oğlu Seyyid Ubeydullah, Kûhrevî Şeyh Muhammed, Gümüşhaneli Ahmet Ziyaeddin Efendi ve Erzincanlı Vehbi Hayati (Terzi Baba) gibi isimleri zikretmek mümkündür.

Daha sonra taburuyla birlikte Tunceli Çemişgezek ilçesine geçer, burada halkı aydınlatma ve eğitime vazifesini layıkıyla yerine getiren İmam Efendi, onların Ehl-i Sünnet inancı üzere kalmalarında önemli bir görev ifâ etmiştir. Burada 15 senelik uzun bir görev süresinden sonra emekliliğe ayrılır (1909). Kendisini tamamen ilme, tasavvufa ve halkı aydınlatmaya verir. Daha sonra da manevî rehberi olan Mahmud Samini hazretlerinin tavsiyelerine uyarak Harput'a yerleşir.

Osman Bedrüddin Erzurûmî, ömrünün kalan kısmını, halka sohbet ederek, örnek yaşayış ve ahlâkıyla onları eğiterek geçirmiştir. Çevre il ve ilçelere yaptığı yolculuklarda da hep aynı gaye doğrultusunda hareket etmiştir. Allah Teâlâ'nın kendisine bahşettiği ilim ve irfanını insanlara aktararak, güzel ahlâk ve Allah aşkını, insanlara aşılamıştır.

İmam Efendi, hayatı boyunca ilim ve ahlâk timsali bir zât olarak temayüz etmiştir. 1911 yılında hac görevini ifâ eden Osman Bedruddin Erzurûmî, insanlara esas gayelerini hatırlatan, güzelliğe, doğruluğa çağırان sohbetlerine devam etmiş, Allah'ın rızasına uygun geçirmiş olduğu 63 yıldan sonra 17 Ekim 1924 yılında Harput'ta vefat etmiş ve Harput Meteris Kabristanlığına defnedilmiştir.¹

İmam Efendi'nin, *Gülzâr-ı Samîni*, *Gülbin-i İrşad* ve *Mecâlis-i Samiye* adlı kaside tarzında kitapları vardır.

İmam Efendi gibi bir ilim ve ahlâk abidesi şahsiyetin tasavvuf anlayışını aktarmanın kolay bir iş olmayacağı açıktır. Ne var ki, elimizden geldiği nispette onu tanıtmak bir tasavvuf araştırmacısı olarak görevimizdir. Böyle millî ve manevî yönü güçlü kişiler günümüzde çok nadir bulunan kimselerdir. Her yönüyle halka önder olmuş Millî Mücadeleimizde etkin vazife almış birçok mutasavvıftan biri de İmam Efendidir. Bugün hep yanlış tanıtılan,

¹ Bkz., Osman Bedrüddin Erzurûmî, *Gülzâr-ı Samîni*, s.35-36.

istismarcılarla karıştırılan mutasavvıfların, gerçek kimliğini ortaya koyması açısından yakın tarihimizin örnek şahıslarından biridir. Şimdi Onun bazı tasavvufi kavramlara yaklaşımını vermeye çalışacağız.

B- Osman Bedrüddin Erzurûmî'nin Dinî ve Tasavvufî Kavramlara Yaklaşımı

1. İnsan Anlayışı

Osman Bedrüddîn Erzurûmî insan konusunda dikkat çekici farklı görüşleriyle temayüz etmektedir. İnsanın manevî açıdan büyüklüğünü ele alırken farklı bir ölçü getirmektedir. O, insanın büyüklüğünü iki şey ile kıyaslamaktadır: 1- Düşmanının büyüklüğü 2- Belâ, sıkıntı ve dertlerinin büyüklüğü, bunu izah ederken de örnek verdiği büyükler, Hz. Musâ (a) düşmanı Firâvun, Hz. Peygamber (s)'in ki de Ebû Cehil demektir. Hem Fir'avun hem de Ebû Cehil bilinen ve şöhretli kişiler olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında onların dert ve belâlarına hiçbir kulun mübtelâ olmadığını anlatmaktadır.

Bunları zikrettikten sonra bizim içinde nefisten büyük bir düşman olmadığını, Fir'avun ve Ebû Cehil olarak nefis düşmanın yeteceğini ifade etmektedir. Böyle yapan bir sâlikin terakki edebileceğini bir de sıkıntı ve dertlere sabretmenin daha da zor olduğunu vurgulamaktadır.¹

Osman Bedrüddîn Erzurûmî, insan ve insan-ı kâmil hususunda beşerden "be" kalkarsa şer kalır. Bu "be" ise hakikatte bismelenin başındaki be gibidir ve insan-ı kâmilden ibarettir. İnsan-ı kâmilsiz âdem, sâfî şerdir demektir.²

Osman Bedrüddîn, insanın iki kısma ayrıldığını belirterek bunu şöyle açıklar: 1- Zikirle, fikirle, üns, huzur ve diğer Salih amellerle diri olanlar. Bunlar bu âlemden ayrılırlar da ölü değildirler. 2- Her ne kadar hayatta görünseler de kalplerini, ruhlarını öldürmüş, hakikaten kendileri de ölmüş olan kimseler. Bunlar bu dünyada da öbür dünyada da ölüdürler.

Osman Bedrüddîn, bu tasnifi yaptıktan sonra Müslümanlara yakışan tavrın kalp ve ruh olarak diri kalmaları gerektiğini ifade etmektedir. Aksi hâlin ise kâfirlerin durumu olduğunu ve bunların ahiretteki vaziyetlerini şu ayetin tarif ettiğini belirtmektedir. "*O gün ağızlarının üstüne mühür basarız. Ne irtikâb ediyor idiysele bizçe söyler, ayakları (ve diğer uzuvları)da şahidlik eder.*"³ ayetini yorumlarken şöyle demektir: Yani burada kalpleri mühürlendiği gibi ahirette de ağızlarının mühür vurulacağını, konuşmaktan men edileceğini belirtmektedir. Böyle

¹ Erzurûmî, Osman Bedrüddîn Erzurûmî, *Gülzâr-ı Sâmîni*, İstanbul 1993, c. I, s. 53.

² Erzurûmî, a.g.e. s. 69.

³ Yâsin, 36/65.

yapılmakla da gerçek olmayan özürlerle münasebetsizce konuşmalarının engellenmesi istenildiğini ifade etmektedir. Kendilerinin işlediği bütün zulüm ve düşmanlıklara, günah ve menhiyatı elleri söyler, ayakları şahitlik eder demektedir.¹

İnsanın yaratılışı konusunda Osman Bedrüddîn, İsrâ Sûresi'ndeki ayeti de delil getirerek şunları belirtmektedir. “*Andolsun ki biz âdemoğullarını üstün bir izzet ve şerefe mahzar kalmışızdır. Onlara, karada, denizde taşıyacak (vasıtalar) verdik, onlara güzel, güzel rızıklar verdik. Onların yarattığımızın birçoğundan cidden üstün kaldık.*”² ayetinde de ifade edildiği gibi Cenab ı Hak bütün insanları en güzel şekilde yaratmıştır. Fakat Allah'ı inkâr edenler şirk ve küfürleriyle bu mükemmeliyeti kaybetmişlerdir. Onlar düşmanlar safına geçerek şeytan tarafına geçmişlerdir. Bu mükerremiyet mü'minlere mahsus ve münhasır kalmıştır demektedir.³

Osman Bedrüddîn efendi mü'minlerin de kısım kısım olduğunu ifâde ederek bazılarının emir ve nehiylere uyduklarını fakat bâtınlarını temizlemediklerini, ahlâklarını ve nefislerini güzelleştirmediklerini vurgulamaktadır. Bir kısmının da hem emir ve nehiyleri yerine getirdiklerini hem de Bâtınî emirleri ifâ ettiklerini bu kısımın daha makbul ve daha mükerrem olduğunu belirtmektedir. Bu ayeti yorumlayan Osman Bedrüddîn, Cenab-ı Hakkın muradının kendi şerefimizi, kendi mükerremiyetimizi kaybetmememiz ve geldiğimiz Âlem-i Asl'a geldiğimiz gibi pak ve tahir gitmenin sebep ve çarelerine tevessül edebilmemiz için olduğunu zikretmektedir.

Bu açıklamaları ayetin zahiri manası olarak veren Osman Bedrüddîn Efendi, bâtınî manasını da insanın mükerremiyetinin Allah'ın bizde kalp ve ruh yarattığını ve bunların da âlem-i emirden olduğunu söyler. Daha sonra da sevgisini bize tevdi buyurduğunu esas mükerremiyetimizin işte bu kalp, ruh ve sırrımız yüzünden yâni bâtınımızdan olduğunu belirtmektedir.⁴

¹ Erzurûmî, *Gülzârı Sâmîni*, c.I, s.192-193.

² İsrâ, 17/70.

³ İnsanın yaratılması hakkında İsmail Hakkı Bursevî, *Kitâbu'Netice* adlı eserinde şunları zikretmektedir: Allah insanı yarattı ki kendine halife olsun, Hakk'ı görmek isteyen halife yüzüne nazar etsin. Çünkü Allah büyük bir perdeyle gizlenmiştir. Bursevî Allah'ın insanı yaratmadaki hikmetini ve halife tayin etmesini bu şekilde yorumlamaktadır. Bkz., Bursevî, İsmail Hakkı, *Kitâbu'Netice*, İstanbul Belediyesi Atatürk Ktp., Osman Ergin Yazmaları, no.I, vr.19b. Birçok mutasavvıf da insanı bir şehre benzetererek açıklama yapmışlardır. Mevlânâ, Yunus Emre, Hacı Bayram-ı Velî gibi zâtları bu gurup içerisinde saymak mümkündür. Mısri de bu şehrin dört kapısı olduğunu bunların ise, göz, kulak, dil ve eldir. Bütün mahlukâtın bir taraftan girip diğer taraftan da çıktığını, insanın aklı ve anlayışıyla faydalı ve zararlı olanları ayırdığını, belirtmektedir. Mısri, Niyâzi, *Mevâid*, v.40b, Selimağa Ktp, Hüdayi Böl. 587.; Aşkar, Mustafa, *Niyâzi-i Mısri ve Tasavvuf Anlayışı*, KBY, Ankara 1998, ss. 304-305.

⁴ Erzurûmî, age., c.I, s. 309-310. Ünlü mutasavvıf Mevlânâ da insan konusunda şunları söylemektedir: “Nice dilekleriniz var, başış istemedesiniz; bir kendinize gelin artık, başışın ta

Karada ve denizde sizin binmeniz için şeyleri halkettim diye buyurmalarında “Berr” kelimesinden kasd edilenin anasır ve nefisten mürekkep olan şu vücudumuz demektir. Zahir ameller, bu vücudun bineği gibidir. Batın ameller ve Allah’ın hoşnut olduğu ahlâk ve ulüv-i himmet de batının bineği mesabesinde dir demektir. “Tayyibattan rızıklandırdım” ilâhî emrinin batın manasının ise, zahirin rızık olduğu gibi batinın da rızık olduğunu onun da kalp ve ruhu masivadan boşaltmak, zikir ve fikir, aşk ve muhabbetle doldurmak olduğunu vurgulamaktadır. Üns ve huzur-u Mevlâ, esrar ve maârif ve ulûmun, Rabbânî hakikatler olduğunu açıklamaktadır. Özet olarak bunların kurbet ve Hakk’a vuslat olduğunu böyle olanların hakikaten mükerrem olduklarını anlatmaktadır.¹

Nefis ve şeytan, hevâ ve kötü arkadaşın insana düşman olduklarını belirten Osman Bedrûddîn Erzurûmî, kötü arkadaş, hepsinden daha şiddetli bir düşmandır demektir. Çünkü bu türlü insanların muzır ve fena olduklarından, nefis ve şeytan, onların vücutlarını istilâ ettiğini belirtmektedir. Zararlı oluşlarının daha da arttığını dolayısıyla bunların yaptıklarını insana nefis ve şeytanın yapacağını zikretmektedir.² Yine kötü arkadaş konusunda, yüz şeytanın insana yapamayacağını yalnız bir nefis ve yüz nefsin yapamayacağını da bu zamanda bir kötü arkadaş yapar demektir. Yine karşılaşmak zorunda olduğu kötü kimselerin şerrinden Allah’a sığınarak ya da mürşidini kalkan olarak kullanılmasını sağlık vermektedir. Tevbe Sûresi 44. ayetini delil göstererek “*Sâdıklarla beraber olun.*” mürşidinin emrini tutup onun rengine boyananların bahtiyar olduklarını ifâde etmektedir.³

Osman Bedrûddîn insan varlık, ucb, kibir gibi kötü duyguların dört yerden kaynaklandığını hatırlatmaktadır. Bunlar; 1. Neseb, 2. İlim, 3. İbadet, 4. Maddi zenginliktir. Şeytanın da insanı altı şeye sevk ettiğini vurgulamaktadır. Bunların

kendisi sizsiniz, şaşılacak bir şey arıyorsunuz; fakat her şeyden fazla şaşılacak şeysiniz ki hem padişahsınız siz hem yoksul.” Mevlânâ, *Divân-ı Kebîr*, Abdalbâki Gölpinarlı, KBY., Ankara 1992, 7/75. Bu anlatımıyla Mevlânâ insanı iki hususta uyarmaktadır. Birincisi kendini bilmesi ve tanınması aradığını kendinde araması ikincisi ise, yaratılmışa değil esas yaratana bakmasını tembih etmektedir. Mevlânâ insanın kendini bilmesi hususunda şu veciz ifâdeleri kullanmaktadır: “Ne vakte dek çare nedir, dermanım ne deyip duracaksın? Sana çare aratan kim? Onu ara... define bulabilirsin ama ömür bulamazsın. Sen kendini bul, çünkü bu define sana kalmaz, senin elinden de geçip gider. Daha fazla can çekiş, altın yağ, gönlünü hoş et. Bütün altının, gümüşün, malın-mülkün cehennem yılanıdır. Mevlânâ, *Divân-ı Kebîr*, 7/286-287. Burada Mevlânâ meselenin aslını ne kadar özlü ve açık bir şekilde ifâde etmiştir. Dünyanın sıkıntıları arasında kaybolup giden insanlar için gerçekten bir ilâç ve reçete mahiyetindeki bu sözler ibret alınarak okunması gereken hakikatlerin ta kendisidir.

¹ Erzurûmî, *Gülşâr*, c.I,s.310-311.

² Erzurûmî, a.g.e., c.I,s.327.

³ Erzurûmî, a.g.e., c.I, s.375.

ise, şirk, küfür, büyük günah, ma'siyet, bid'at, ibadât-ı şakîye olduğunu, hele bid'ate sevk eden şeytanın duyduğu memnuniyetin sonsuz olduğunu nakletmektedir.

2. Kur'ân

Osman Bedrüddîn Kur'ân hakkındaki izahlarında şunları dile getirmektedir. Kur'ân insanları Allah'ın kendi yoluna çağırarak için gönderdiği bir dâvetnâme olduğunu söyledikten sonra şu ayeti delil göstermektedir. “*De ki: (Habibim) İşte bu benim yolumdur. Ben (insanları) Allah'a (körü körüne değil) bir basîret üzere davet ediyorum. Ben de, bana tâbi olanlar da (böyleyiz). Allah'ı (ortaklardan) tenzih ederim. Ben müşriklerden değilim.*”¹ Mü'minlerin ne kadar makbûl ve matlûb-i İlâhî olduğuna bu ayet-i celîlenin yeteceğini bildirmektedir. Bu ayette davet edenin bizzat Allah Teâlâ'nın olduğunu, davete memur ve vesile olanın Rasûlullah (s) ve varisleri, davetnamenin de Kur'ân'dır der. Bu davete icâbet edenlerinin büyüklüğüne nihayet olmadığı gibi bu dâvete icâbet etmeyenlerin de sefâleti, zarar ve hüsrânları tâ'rif ve tavsif olunamaz. Rasûlullah (s.)'a vâris olanlar da bu davete çağrıldıkları şekliyle icabet etmişlerdir. Gizli şirkten korunan müminlerin, nefisten kurtulup, zât ve sıfata mahzar olmuş insanlar olduğunu belirtmektedir. Gizli şirkin ne demek olduğunu ise, ancak bu kişilerin vesile ve terbiyesiyle bilenebileceğini, bunu da İlâhî yardım cezbeleriyle nefis ve sıfatlarından kurtulanların bilip anlayacağını anlatmaktadır.²

Kur'ân'a yapılan yorumlar konusunda ise, indî ve zannî mânâ vermenin ve te'vîl etmenin olamayacağını belirtmektedir. Bunu Kur'ân'ın Arapça nâzil olması ve bir kelimenin, bir lafzın nasıl ve nerelerde kullanıldığını herkesin bilemeyeceğini vurgulamaktadır. Bir ayetin Peygamber Efendimizden ashâb-ı güzîne ve evliyâullâha, müfessirlere ve oradan bize nasıl ulaşmışsa o veçhile kabul etmek gerekir. Zira bu hususta Hz. Peygamber (s) ashâbı hakkında “*Benim ashabım yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız doğruya hidayet edirsiniz.*”³ buyurmaları bir başka hadîs-i şerîfinde de “*Sünnetime ve halîfelerimin sünnetine ittibâ etmelisiniz.*”⁴ Emriyle mü'minlere yol göstermektedir. Kur'ân ayetlerinin yorumlanmasında da Hz. Peygamber (s)'in hadislerine mutlaka müracaat edilmesi gerektiğini belirtmektedir.⁵

Kur'ân ve insan arasında bir bağ kuran Osman Bedrüddîn, hem Kur'ân'a

¹ Yûsuf, 12/108.

² Erzurûmî, a.g.e., c.I, s. 478-479.

³ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, c.I, s. 132.

⁴ Terğib ve't-terhib, 1/78

⁵ Erzurûmî, *Gülzâr-ı Sâmîni*, c.II, s.61-63.

hem de insana ta'zim edilmesinin gerekliliğini anlatmaktadır. Kur'ân'ın yaprağına bir şey sarılıp pazarda satılamayacağı gibi insan da ta'zime sezâdır demektir. İnsandaki İlâhî emanete saygı duyularak, onun hevâ ve nefse uyularak rezil ve aşağılanmış durumlara düşürülmemesi gerektiğini ifade etmektedir. O emanetin sahibi olan Allah'a râci olarak tefekkür ederek sırrı İlâhiye uygun hareket edilmesini gerektiğini söylemektedir.¹

Osman Bedrüddîn, Kur'ân'ın hem zahir hem de batını ile sevilerek amel edilmesi gerektiğini anlatmaktadır. Kur'ân'ın insanı Hakk'a vasıl edeceğini belirtir ancak Kur'an'la amel edilmediği takdirde Onun insana hiçbir faydası olmaz demektir. Kur'an'ın zahirinin öğrenilebileceğini ama batınını öğrenmek, bilmek ve amel etmek için zahir âlimlerine değil ayn-i Kur'ân olmuş bir zâta ihtiyaç vardır demektir.²

Manen aynı kaynaktan istifade eden son dönem mutasavvıflarından Bayburtlu Ağlar İrşâdî Baba da, Kur'ân hakkında Osman Bedrüddîn gibi düşünmekte ve divanında şöyle demektir:

*Kur'ân vasfı dile sığmaz
Yazmakla hiç bitmez
Ağlar Baba hiç kanmaz
Oku sen güzel Kur'ân'ı³*

İrşâdî Baba, Kur'ân'ın tarifinin insan için ne kadar zor bir görev olduğunu belirterek, yazmakla da bitmeyecek kadar geniş bir hazine olduğunu hatırlatmaktadır. Kendisinin de bu hususta manen bir açlık içerisinde bulunduğunu ifade ederek, Kur'an'ın çok okunması gerektiğini belirtmektedir. Bu kısa ve öz olarak aktardığımız bilgilerden anlaşıldığı gibi mânâ erlerinin Kur'ân'a verdiği değer güzel bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Bir başka beyitte Kur'ân ve tefsiri konusunu dile getiren, İrşâdî Baba, şunları demektir:

*Şanında ayetler buyruldi
Tefsir-i Kur'ân'ı okuyan bildi
Allah kalbü nable hoş teşbih etti
Yatma Ağlar Baba nişani gözet.⁴*

İrşâdî Baba, ancak Kur'ân tefsirini okuyanların Allah'ın buyruklarını

¹ Erzurûmî, a.g.e., c.I, s. 506.

² Erzurûmî, a.g.e., c.I, s.531-532.

³ Ağlar İrşâdî Baba, Dîvân, İst., trs, s.628.

⁴ Ağlar İrşâdî Baba, a.g.e, s.666.

bilebileceğini belirterek, Allah'ın kalbi temizlemeye çok önem verdiğini ifade etmektedir.

3. Takvâ

Osman Bedrüddîn, takva konusunu işlerken önce ayetlerden yola çıkarak anlatmaktadır. “*Şüphesiz ki sizin Allah nezdinde en şerefliğiniz takvaca en ileri olanınızdır. Hakikatten Allah, her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.*”¹ Bir başka ayet-i kerimede ise, “*Bir de azıklanın, muhakkak ki azığın en hayırlısı takvâdır. Ey kâmil akıl sahipleri benden korkun.*”² Bu ayetleri verdikten sonra Allah ve Resulünün daha ziyade takvâyı emir ve tavsiye buyurdıklarını dolayısıyla bize en fazla lazım olan şeyin takvâ olduğunu belirtmektedir. Sözde, fiilde, ahlâkta, hâlde, zahir ve bâtında ittikâ etmemiz gerekir demektir.

Osman Bedrüddîn, takvâyı kısımlara ayırarak şöyle açıklamaktadır: “Her şeyin mertebeleri olduğu gibi takvânın da mertebe ve dereceleri vardır. Takvanın mertebeleri şunlardır: 1- Amellerde takvâ, 2- Hâllerde takvâ, 3- Sırda takvâ. Amelde takvâ sahibi olanların mükafâtı cennettir. Hâllerde ve ahlâkta takvâlî olanlar da, cennetten de ileri gitmeye muvafık olacaklardır. Sırda takvâ sahibi olanlar ise, doğrudan Allah Teâlâ'ya giderler.”³

Sıdk ve ihlâs, aşk ve muhabbet takvânın son mertebesi olduğunu belirten Osman Bedrüddîn, ilmini Allah'tan alıp söylemenin de ayrı bir hâl olduğunu ifade etmektedir. Bunları anlattıktan sonra Hz.Yakub ve Hz.Yusuf (a.s.)'ın durumlarını açıklamakta, Hz. Yakub'un “Yusuf, Yusuf” diye ağlaması hep zahirde görünendir. Ama hakikatte onun maksad ve matlubunun Cenab-ı Allah olduğunu bu şekilde ümmetine mahbub arama usulünü öğretmekte ve anlatmaktadır, demektir. Bir insana düşmanlık beslemenin de gaflet sebebi olduğunu böyle bir hâlinde takvâyı aykırı olduğunu söylemektedir.⁴

Allah'ı sevdiğini söyleyen kimsenin üç alameti tamamlaması gerekir, diyen Osman Bedrüddîn, bunları şöyle sıralar: 1- Cenâb-ı Hakk'ın rızâsını halkın rızâsına tercih etmek, 2- Gurur yeri olan dünyaya râğbeti kesmek, 3- Dünyada yüksek mertebe istemek ve fesâda çalışmamak. Bunları sıraladıktan sonra şu ayeti vermektedir. “*İşte âbiret yurdu! Biz onu yeryüzünde ne teğallüb, ne fesad arzusuna düşmeyeceklerle veririz. İyi sonuç Allah'ın azabından sakınanlarındır.*”⁵ Bu düsturu ayet-i kerime ne kadar da güzel vafsetmekte ve özetlemektedir. Muttakî, takvânın

¹ Hucurât, 49/13.

² Bakara, 2/197.

³ Erzurûmî, a.g.e., c.I, s.53-54.

⁴ Erzurûmî, a.g.e., c.I, s.301-302.

⁵ Kasâs, 28/83.

hakikatiyle amel eden, enâniyetten kurtulmuş olanlardır, şeklinde tarif etmiştir. ¹

İsmail Hakkı Bursevî de “Kitabü'n-Netice” adlı eserinde takvâ kavramını şöyle izah etmektedir:

“Dünya geçici olup, bunun idraki için takvaya sarılmalı, ancak takvanın korunması ile küfür ve masivâdan uzak kalınabilir.”² Bursevî, ayrıca takva sahibi olanların ahirette de saadete ereceklerini ve sırat köprüsünü şimşek gibi geçip cennete gideceklerini ifade eder.³ Yine Bursevî, Hz. Peygamber’in yabancı kadınlarla münasebetlerinde, özellikle alış veriş esnasında, mesafeyi korumaya çok ihtimam göstermesini takvâ konusuyla ilişkilendirmektedir.⁴ Takvâ ve sâlih ameller üzerine kurulu olmayan ilimlerin makbul ilimler olmadığını ifade eder.⁵ Bu dünyada insana gerekli olan şeylerin ictinâb (sakinme) ve iktisab olduğunu, sakınmadan kastedilenin de takva olduğunu belirtir.⁶

4. Havf ve Recâ

Havf ve recâ kavramları hakkında Osman Bedrüddîn, tasavvuftaki genel prensibi zikrederek giriş yapmakta ve her iki hâlin de mü’minde eşit olarak bulunması gerektiğini vurgulamaktadır. Mekk-i İlâhî’den ancak küffar ve evliyâullahın emin olacağını, bununla beraber ümitsizliğe düşmenin uygun olmayacağını söylemektedir. Onun, havf ve recânın eşitliğine delil olarak getirdiği ayet şöyledir: Yakub (a): “*Oğullarım gidin, Yusuf’la kardeşinden bir haber arayın. Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Zîra, hakîkat şudur ki, kâfirler gürûbundan başkası Allah’ın rahmetinden ümidini kesmez*”⁷ bütün inananlar için örnek teşkil eden bu ayette de olduğu üzere mü’min hiçbir zaman ümitsiz olmayacak hep Allah’ın rahmetinden yardım ve inayetinden ümitvâr olacağı görülmektedir.

Osman Bedrüddîn, bu ayetin batnî manasının “Günahla me’yus olmayın” demek olduğunu belirtmektedir. Özellikle de tarîkate olanların, yeise düşmelerinin uygun olmayacağını zikretmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber (s)’in ashabı ile günümüz insanı arasındaki hayırlı amel ve karşılığı hususunda, günümüz mü’minlerinin daha kârlı olacaklarını çünkü kendilerini uyaracak, yardımcılarının olmadığını belirtmektedir. Böyle olunca ümitsiz olmanın ne

¹ Erzurûmî, a.g.e., c.II, s. 411-412.

² Bkz., Bursevî, **Kitâbü'n-Netice**, I,31.

³ Bkz., Bursevî, a.g.e., I,211,327.

⁴ Bkz., Bursevî, a.g.e., I,183,189.

⁵ Bkz., Bursevî, a.g.e., I,389,476.

⁶ Bkz., Bursevî, a.g.e., II,4.

⁷ Yusuf, 12/87.

kadar da yanlış bir hareket olacağını hatırlatmaktadır. Yalnız mümkün olduğu kadar Allah'ın emirleri dairesinde hareket edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Hak ehline yakın olmanın gerekli olduğunu ve nefse kıyarak onun emirlerine uymadan, kemâl ve saâdete ulaşamayacağını hatırlatmaktadır.

Osman Bedrüdî, ahirette şefaatin olduğunu kabul ettiği gibi bu dünyada bile şefaatin olduğunu şöyle söylemektedir: “Dinimizin, şeriat ve tarikatımızın kadrini bilmemiz hâlinde ahirete gerek kalmadan burada da şefaate mahzar olunacaktır. Ayrıca kişi bununla da kalmayıp başkalarına da şefaate edebilir.”¹

İlk dönem sûfilerinden, Sehl Tüsterî ise, “imanın kemâli ilim, ilmin kemâli de havflardır. İlim, iman; havf ise marifeti kazanmaktır.” şeklindeki tarifi ile ilim iman, havf ve marifet arasında bir bağın varlığını belirtmekte ve havf ile insanın büyük derece ve mesafeler alacağını hatırlatmaktadır.²

Havfı açıklayan bir başka ilk dönem sûfilerinden Zünnûn Mısırî ise “Allah'ı gerçek manada seven kişi, havf kalbini sulamadığı sürece muhabbet kadehinden içemez” demiştir. Zünnûn Mısırî de Allah sevgisini havfla alakalandırmakta havfı olmayanın sevgiye ulaşmasının zor olduğunu ifade etmektedir.³

Yine ilk dönem mutasavvıflarından Ebû Ali Ruzbârî, havf hakkında şunları demektedir: “Havf ve recâ bir kuşun iki kanadı gibidir. Kuşun iki kanadı birbirine denk olunca, rahat uçabilir.”⁴ Ebû Ali Ruzbârî iki kavramında denge unsuru olduğunu belirterek, inananların hep ölçülü davranmalarının gerekliliğine işaret etmektedir.

Sadece recâyâ değinen Ebû Abdullah Hafîf de “Recâ, kalplerin, her şeyin kendisinden ümidle beklendiği Cenab-ı Hakk'ın keremini görerek rahata ermesidir.”⁵ Allah'ın keremi mü'minler için sonsuzdur. İman sahiplerinin bu beklenti içerisinde kalplerini ümitle doldurması da recâyı doğurmaktadır, diyerek konuyu özetlemektedir.

Osman Bedrüdî'nin çağdaşı olan Ağlar İrşâdî Baba ise, havf ve recâ konusunda şunları söylemektedir:

*Daim havfî recâda ol
Rızasına sen bir yol bul
Allah'a sen doğru kul ol*

¹ Erzurûmî, a.g.e., c.I, s.295-296.

² Sühreverdî, Ebû Hafs Şehâbüddîn, *Avârîfî'l-Maârif*, Haz. H.Kâmil Yılmaz, İrfan Gündüz, İstanbul 1990, s.619.

³ Sühreverdî, a.g.e., s.619.

⁴ Sühreverdî, a.g.e, s. 620.

⁵ Sühreverdî, a.g.e, s.620.

*Yalvar sen Allah'a yalvar*¹

Bu beyitlerinde Müslüman için havf ve recâ noktasında devamlılığın önemini belirten İrşâdî Baba, her işte Allah rızasını düşünmenin de gerekli olduğunu vurgulamaktadır. O, aynı zamanda doğruluk ve dürüstlük gibi faziletlerin de önemini zikreder. Neticede de sadece Allah'tan yardım ve inayet dilememizin fayda vereceğini hatırlatmaktadır.

Sonuç

Bazı tasavvûfî kavramlara yaklaşımını verdiğimiz Osman Bedrûddîn Erzurûmî'nin düşünce yapısının tamamen Kur'ân ve Sünnet'e dayalı olduğunu görmekteyiz. Zira O, günümüz insanına güzel bir örnek teşkil etmektedir. Artık doğru insanların ve güvenilir din adamlarının sayılarının azaldığı, Allah rızasının geri plana düştüğü asrımızda mânâ adamlarına daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Çünkü dünyalaşan günümüz insanı sevgi ve merhamete her zamankinden daha fazla muhtaçtır. Duyguların yoksullaştığı, insanların katılaştığı, maddiyatın her zaman söz sahibi olduğu sevgi sözcüğüne hasret gönüllere, bir bahar serinliği vermek Osman Bedrûddin gibi Allah dostlarını iyi tanıyıp tanıtmaya bağlıdır. Osman Bedrûddin Erzurûmî gibi gönül dostlarının hayatında günümüz insanlarına güzel mesajlar vardır.

¹ Ağlar İrşâdî Baba, a.g.e., s.103.